

др Милутин Р. Буричић,
адвокат у пензији из Пећи

ЈОШ ЈЕДАН ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ КАЗНИ У АЛБАНСКОМ ОБИЧАЈНОМ ПРАВУ

На основу сопствених истраживања на Косову и Метохији, аутор је нашао да албанско обичајно право не почива на моралним и религијским нормама, већ је његово кршење санкционисано казнама.

Казне су приватне. Поред крвне освете, редовне су казне убиства за кршење бесе (вероломства и издаје), пенално обештење (*in duplum*), двоструко умањивање штетникове имовине, забрана поновне удаје женским лицима, принудна удаја кћери штетникове за оштећеног и друге казне о којима је раније писано на другом месту.

Даљим проучавањем дошао је до сазнања о казнама: прогонства породице делинквената из својег у туђе племе, паљења кућа, клања стоке, предаје непослушног мушког лица туђим господарима, кажњавања жена сексуалном апстиненцијом.

У тексту је наведено ко изриче и извршава те казне, чија је сврха поштовање арбанашке бесе и превазилажење крвне освете.

Кључне речи: Албанско обичајно право. — Приватна казна. — Крвна освета. — Сексуална апстиненција.

О казнама у обичајном праву Алабанаца на Косову и Метохији већ сам једном писао. Као приватне казне помињао сам: крвну освету, убиства за вероломства и издаје, кажњавање *in duplum* за накнаду штете, двоструко умањивање штетникове имовине, прогонство у туђину, забрану преудаје, принудну удају штетникове одиве за оштећеног, принудно премештање оштећене капије на штетникову авлију (1). То излагање није потпуно јер нису обухваћене све казне. Тим написом није довољно обрађена казна прогонства у туђину нити сам се дотицао казне паљења куће, клања стоке, предаје непослушног муш-

(1) Милутин Р. Буричић, *Казне у обичајном праву Албанаца на Косову*, „Адвокатура“ часопис Адвокатске коморе Србије, год. VII, број 2, април—јуни, Београд 1981, стр. 50—55.

карца туђем господару куће и кажњавања жена сексуалном апстигенцијом. То чиним овим прилогом, сматрајући корисним за правну историју да се и ове казне забележе, утолико пре што обичајно право Албанаца може бити од методолошке користи за реконструкцију раног римског права насталог из обичаја.

Казна прогонства у туђину

То је прогонство (из села) делинквента са читавом фамилијом, што подсећа на римско *exprognatio*. Ту казну изричу албански обичајни судови, већа старца и братственичке скупштине и то, најчешће, као меру предострожности да се уговор о миру не раскине крвном осветом.

Сврха казне је да се прекине сваки визуелни контакт породице делинквента са породицом оштећеног. Како сам изнео у свом раду *Женска беса и крвна освета* (2), блуд је најчешћи узрок крвних завада и освета. Блуд је честа између кума и кумова, рођака и снаха у истим или суседним селима. Услед блуди крвне освете се могу понављати у недоглед. Кумове мире већа старца а рођаке братственичке скупштине. Мушком преступнику се изриче казна прогонства из села са целом фамилијом:

Ево примера:

— Кумови Демаји и Рапаји, суседи из села Ступ и Трстеник у Метохији, слободно су се посећивали, тј. нису чували жене један од другог. Услед тога дође до узајамних симпатија између мушких и женских особа из њихових кућа. Да би се то онемогућило намести се лажан повод и мотив 1941. године (свађа због гомиле камења) и паде мушка глава. Деценијама су вршене поновљене освете, све док шездесетих година, уз припомоћ органа унутрашњих послова, мировно веће не помири завађене. Тада би одлучено да породица Демај напусти своје село и исели се у место где неће имати контакте са Рапајима. Демаји продаше имање у селу и одселише се код Баковице.

— Шездесетих година у братству Хадерџонај у Вокши, близу албанске границе, дође до овађе и крвопролића међу рођацима. Тачан узрок није саопштаван. Братственичка скупштина помири завађене по обичајима (да оштећеном буде плаћена крвнина), с тим да се фамилија делинквената прогна из Вокше у место из којег се неће ни сретати с оштећенима. Осуђени су продали пољопривредно имање најближим рођацима, уз право прече куповине, по цени коју је купац понудио, и одселили се близу Баковице.

Прогонство у туђину је врло тешка казна. Прогнани бивају лишени братственичко-племенске заштите и излажу себе и своју фамилију дивљој ксенофобији. Уместо да прељубом подмећу наследнике кумовима и рођацима, западају у опасност да им у месту прогонства буду подметнути наследници. Своја имања морају продати по цени коју нуди купац, а куповати друга по ценама које хоће продајци-туђини. Албански сељаци су, пре рата 1941. године, тражили од полиције да се та казна унесе у државни кривични закон и изриче непоштеним људима.

(2) ЦАНУ „Гласник одељења друштвених наука“, Титоград, 4/1983, стр. 190—175.

У последње време намештају се свађе око жена и да би се неко прогнао из села. Ако странац купи непокретност, без поштовања пречег права рођака и помебаша, протури се глас да је непоштен у односу према туђим женама. Тако га застраше да прода имовину и да се исели. На тај начин су сељаци из Накла код Пећи принудили Шабана Гроша из Ругова да им прода воденицу коју је, противу њихове воље, био купио од Шахзаде удове Халми-бега. Свађе због непоштења у односу према женама служе и као средство притиска за исељавање Срба са Косова и Метохије.

Казна паљења куће

Изгледа да је то врло стара казна. Известиоци је везују за кривоклетство. Кад осумњичени наведе лажном заклетвом саклетвеника на кривоклетство, овај последњи позива остале саклетвенике да криво-клетнику (осумњиченом) запале кућу. Таквих примера је било у Ругову.

У новије време казна паљења куће утврђује се на међуплеменским скупштинама. У току окупације (1941—1944) албански сељаци у околини Дечана су везали бесу да неће вршити крвне освете док траје рат. Али неки сељак из Дечана преступи ту бесу и уби дужника крви. Чувари бесе са народом запалише му кућу. (Саопштење Мурата Кадри Шаље, барјактара из Истинића од јуна 1963. г.)

У току непријатељске окупације (1941—1943) била је везана беса да се прогањају сви насељеници са Косова и Метохије и да им се запале куће са вађењем крајеугаоног камења у темељу, што значи без права на повратак и обнову кућа. (Уколико се крајеугаоно камење не извади из темеља, власник може, после одређеног времена обновити кућу). Тако су спаљена готово сва насељеничка села на Косову и Метохији.

Казна клања стоке

Та казна се уговара на међуплеменским скуповима. Обично се установљава да би се поштовао неки привредни ред. Сељаци из околине Дечана су се договорили шездесетих година нашег века да неће красти шуме. Шумокрадицама је забрањено клањем стоке. Чувари бесе су извршавали ове одлуке и клали телад и јунад шумокрадицама, па место делили мештанима из њихових села. Из Покрајинског секретаријата за унутрашње послове у Приштини упозоравали су да овакве казне нису прикладне државним законима. Но, и без тога, шумокрадица је било тако много да је беса брзо погажена.

Предаја непослушног мушкарца туђем господару

То је казна коју изриче господар куће над мушкарцем који је под његовом моћи (алб. *fuqia*, сл. римском *patria potestas*) тако што непослушног убицу из своје моћи предаје у моћ господара куће која претендује на крвну освету. Нови господар куће треба да му пресуди.

Преносећи *usus, fructus* и *abusus* над непослушним мушкарцем, господар куће екокулпира себе и своје укућане кривице коју је учинио (непослушни) издати мушкарац. Нови господар може поступити по свом нахођењу — убити, употребити за рад итд. примљеног мушкараца. Предаја има трајан карактер. Тако је по предању. И то само, како изгледа, теоретски. У пракси је другачије.

Када сам од Мурата Кадри Шаље из Истинића, барјактара и дугогодишњег члана арбанашких мировних већа, тражио пример предаје непослушног мушкараца туђем господару, добио сам, крајем шездесетих година следећи одговор:

— За такав пример не знам. На Косову и Метохији *fis* (племе) не дозвољава предају свога припадника непријатељу. Радије ће жртвовати једног свог мушкараца да погине него предати свезаног припадника непријатељу. Ако би га господар куће предао непријатељу, овај би га могао убити, као што сам чуо да се дешавало у северној Албанији. На Косову и Метохији тражи се *besa* (дозвола за слободу кретања) и излазак на обичајно-правни пут ради измирења крвних завада плаћањем крвине. Но, чуо сам да тај обичај постоји у северној Албанији, где су католички свештеници водили везане крвнике у кућу од које се очекивала крвна освета, стављали им главе на пријеклад од огњишта и тражили да их господар и кућа у коју су их довели разведу и ослободе освете или да своја огњишта залију крвљу и убију их на лицу места. Но, на Косову и Метохији се *своја крв* добровољно не предаје осветнику.

Ни са других страна нисам добио обавештења која би била супротна исказу Мурата Кадри Шаље.

Но, пошто та казна постоји у обичајима Албанаца — католика у северној Албанији намеће се питање: шта она управо представља у контексту који је изложио М. К. Шаља. Изгледа да је то више церемонијални обичај којим се хоће умилостивити оштећена страна да дуг у крви претвори у новчану тражбину. Јер, код Албанаца није обичај извршити освету у својој кући, ни своје огњиште заливати крвљу. Није обичај вршити освету ни над убицом који се креће у друштву других лица, поготову свештеника, јер се запада у крвни дуг према тим другим лицима и парохији.

Католичко свештенство у северној Албанији се више мешало у мирене крвних завада него муслиманско на Косову и Метохији, где је развијена мрежа већа старца и судећих кућа, који су судили и северноарбанашким племенима (на пример: судница „ода“ у Јунику). Казну предаје непослушног мушкараца туђем господару куће свештенство је претворило у церемонијал, формализам орачунат на понизност делинквентовог племена оштећеној страни, чиме се умилостивљавало на помирење.

Тако је када *fis* треба да преда истоплеменика. Другачије је када треба да преда иноплеменика који није „*своје крви*“, тј. када треба да преда подметнутог наследника. Један сељак, католик из околине КLINE у северној Метохији, саопштио ми је почетком седамдесетих година:

— *Fis* (племе) не брани господару куће да подметнутог наследника преда везаног оштећеној кући. Напротив. Прво га научи да неког убије из куће природног оца, а затим га излаже погибији слањем да

се креће без дозволе за слободу кретања. А ако кућа општењеног хоће, предаће га као делинквента кући природног оца, па нека га убије. Најслабе је кад своја крв убија своју крв. Главно је да се не наследи туђа земља.

Но, нисам нашао ни код муслимана ни код католика на Косову и Метохији пример да је макар и подметнути наследник као убица предаван непријатељу. Нико неће да призна да му је мајка или жена извршила прељубу. Тиме би се врећали достојанство мужа и родбина жене. Подметнутим наследницима се најчешће саветује да се иселе из места у неки други крај.

Предаја непослушног мушкарца кући туђег господара подећа на установу *deditio* код Римљана, а та казна, као што се види, није без везе са крвном осветом. У Црној Гори у XIX веку, примани су тако предати мушкарци да раде за општењене. Данас се убице не предају осветницима већ се обично, пред страхом од освете, пријављују милицији да их затвори и преда државном суду. Али претња казном постоји да се зна да је господар куће једини „бог“ у кући и да никога другог не треба слушати. Стога религијска заповест гласи: „Немој имати других богова уз мене“ (3).

Кажњавање жена сексуалном апстиненцијом

Казну сексуалне апстиненције не познаје ниједно савремено право. Та казна постоји у обичајном праву Албанаца.

Ту казну изриче господар куће или муж — женама. Казна постоји у виду забране удаје кћери, забране преудаје разведеној жени и у виду забране сексуалног општења напуштеној жени без развода брака.

Забрана удаје кћери наступа у случају када исту женску особу вери више момака. Отац је вери за једног, господар куће за другог, брат за трећег итд. Ако сви вереници не одустану у корист једног, претти опасност да дође до крвне заваде. Изневерени вереници могу таквој женској особи убити мужа који ју је узео за жену или онога који их је преварио. Да не би дошло до крвопролића господар куће забрани удају кћери. То се не зове забрана, већ се каже да је вереница дала завет да се неће никада ни за кога удавати. После тога ниједан вереник нити има право на њу, нити има право кога да убије. Обично се мисли да такве женске особе нису способне за полни живот, те се одевају као мушкарци, носе оружје и слободно крећу међу својим рођацима. То су заветоване девојке — *тобелије* (*вирџине*), каквих је много било у старом свету око Азовског мора. Можда су то прапочеци калуђерског живота жене. Тобелија је донедавно било у Ругови. До почетка бављења својом адвокатском праксом 1958. г. сретао сам их у Ругови.

Забрана преудаје је казна коју муж изриче разведеној жени. Пошто разведе брак, муж враћа жену њезиној родбини уз забрану да се поново уда. То је сексуална апстиненција. Муж са њом неће општити јер се развео. *Fis* са њом неће ступити у интимне односе јер постоји забрана родоскврњења. Иноплеменик се са њом не сме оженити јер ће га убити разведени муж. Ту често посредују већа стараци (алб.

(3) Библија, Пета књига Мојсијева V, 7.

pleqnia) да се разведеној жени дозволи преудаја у месту веома удаљеном од куће њезиног бившег мужа. Забрана преудаје има још у Метохији. То се правда бесом коју је жена дала разведеном мужу, љубомором, страхом да не одају породичне тајне, бојазни да би следећи муж могао убити оног претходног итд.

Напуштање жене без развода брака је казна коју изриче муж непокорној жени. Муж одводи жену у родитељски дом, где је оставља, па више не долази да је врати у своју кућу. Родбини напуштене жене саопштава да „неће да држи жену“, али да неће ни да је „пусти“. То се у народу зове „ни држање ни пуштање жене“. Као што је већ речено, жена је кажњена сексуалном апстиненцијом. Нико са њом не сме ступити у интимне односе. Муж неће. Роваци не смеју. Родбина је дужна да је чува. Муж је може узети од родбине када хоће. Он се може и другом оженили, јер му брак са њом не представља никакву сметњу. Тако је учинио један професор из *fisa* Гаши у Дубову према својој жени из *fisa* Бериша у Новом Селу код Пећи.

Све овако кажњене жене су под „сметњом“ (алб. *pëng*, што значи залога). У првом случају кћер је била заложена већем броју верника и настоји да се тога ослободи заветом да се неће удавати. У другом, залог је није ослободио разведени муж, коме је дала бесу на доживотну верност и потчињеност. У трећем случају брак није ни разведен, већ га је муж оставио на снази а самим тим и бесу да ће му жена бити верна и послушна. Има жена које се и после мужевљево смрти осећају заложеним његовој сени.

Мушки пол не може бити кажњаван сексуалном апстиненцијом (сем завета који у последње време дају арбанашки фратри). Мушкарци се могу женити и док су у браку са првом женом. То им дозвољава ислам и обичаји, али не и католичка црква. Мушкарци могу убијати своје ривале. Жене не могу убијати своје подруге јер би за такве њихове поступке главом одговарали њихови родови.

Закључак

У закључку би се могло истаћи да су казне у арбанашком обичајном праву претежно приватног карактера (крвна освета, убиство за вероломство и издају, наплата штете *in duplum*, осветничко двоструко умањивање штетникове имовине, казна сексуалне апстиненције, предаја везаног мушкарца туђем господару куће). Отуда се може размишљати је ли природноправна теорија о настанку првобитног права из обичаја основана.

Друге су казне уговорене на међуплеменским скуповима (паљење куће, клање стоке). Треће изричу мировна тела (принудна удаја штетникове одиве за оштећеног, прогонство у туђину, принудно премештање оштећене капије на штетникову авлију). Но све то ипак упућује на природноправни, готово нагонски однос обичаја према настанку уговора и „судског“ права. Отуда би уговорна теорија о настанку права важила тек уз приоритет природноправне теорије.

И са тог правноисторијског и теоријског становишта могло би се посматрати обичајно право Албанаца.

(Примљено 5. 02. 1990)

Dr. Milutin Đuričić,
Retired Practicing Lawyer, Peć

ON PENALTY IN ALBANIAN CUSTOMARY LAW

Summary

On the ground of own research in Kosovo and Metohija, the author concludes that Albanian customary law is not founded on moral and religious norms, but its violation is sanctioned by penalties.

The penalties are of a private character. In addition to vendetta, regular penalties for the offence of murder due to breaking the word (*besa*), namely treachery and betrayal, are penal compensation (*in duplum*), double diminishing of damage-feasor's property, prohibition of remarriage of females, compulsory marriage of damage-feasor's daughter — the groom being the person suffering damage, as well as other penalties, which have been treated by the author earlier.

Further research widens the list of penalties, such as: driving into exile of the family of the delinquent to another tribe's territory; burning the house, slaughtering cattle, handing over of disobedient male to alien masters, punishing women with sexual abstinence.

Also elaborated in the article are the persons entitled to pronounce and execute the above penalties, the main aim of which are the respect for the Albanian *besa* and overcoming of blood feud.

Key words: *Abandoning protection. — Vendetta. — Sexual abstinence.*

Milutin Đuričić
avocat à la retraite de Peć

UNE CONTRIBUTION A L'ÉTUDE DE LA PEINE DANS LE DROIT COUTUMIER ALBANAIS

Résumé

A partir de ses propres recherches au Kosovo et en Métohie, l'auteur a trouvé que le droit coutumier albanais ne reposait pas sur les normes moraux et religieux, mais que sa violation est sanctionnée par des peines.

Les peines sont privées. Outre la vendetta, on rencontre régulièrement la peine de mort pour la violation de la *bessa* (trahison et inexécution), le dédommagement pénal (*in duplum*), la diminution double de la propriété de la personne qui a provoqué le dommage, l'interdiction aux femmes de se remarier, le mariage forcé de la fille de la personne qui a provoqué le dommage, à la personne lésée et les autres peines que j'ai analysée dans mes articles précédents.

L'étude approfondie a permis de constater que les peines suivantes existaient: la persécution de la famille du délinquant qui doit passer de sa tribue à une autre, l'incendie de la maison, l'égorgement du bétail, la tradition de la personne masculine à un autre maître, la peine de l'abstinence sexuelle prononcée à l'encontre des femmes.

Dans le texte on précise qui prononce et exécute les peines, dont le but est d'assurer le respect de la *bessa* albanaise et le dépassement de la vendetta.

Mots clé: *L'abandon de la protection. — La vendetta. — L'abstinence sexuelle.*